

0 2 cm

5 pav. Skaičiavimo žetonas, XV a. II pusė, Niurnbergas. G. Jonučio nuotr.

Fig. 5. A. jeton, the second half of the 15th century, Nurnberg.

važiuojamojoje dalyje, ties pastatu, ir šalia jos dengia iki 80 cm storio maišyti piltinio pobūdžio XX a. II puse datuojami horizontai.

Sapiegų rezidencijos parke atliktų tyrimų metu aptikta geriau ar prasčiau išlikusių istorinio parko gyvavimo elementų, datuojamų nuo pat jo įkūrimo pradžios XVII a. pabaigoje. Tyrimų metu fiksuotas iki 1,45 m storio archeologiškai vertingas parko dirvožemio horizontas su negausiais XV a. pabaigos – XX a. radiniais arba išvis be jų. Radinių kiekį ir horizonto plačias chronologines ribas veikiausiai nulėmė tai, kad istorinio parko gyvavimo laikotarpiu tiriamoje teritorijoje nevyko intensyvi ūkinė veikla, o kultūrinis sluoksnis formavosi iš lėto, daugiau veikiamas natūralių gamtinių procesų nei žmogaus, ir todėl pačiame horizonte atskiri jo formavimosi etapai neišsiskiria. Visgi ankstyviausi radiniai aptinkami daugiau apatinėje sluoksnio dalyje. Iš viso rasti ir suinventorinti 253 radiniai, kurie perduoti LNM.

The Sapiega Family Residence in Antakalnis, Vilnius

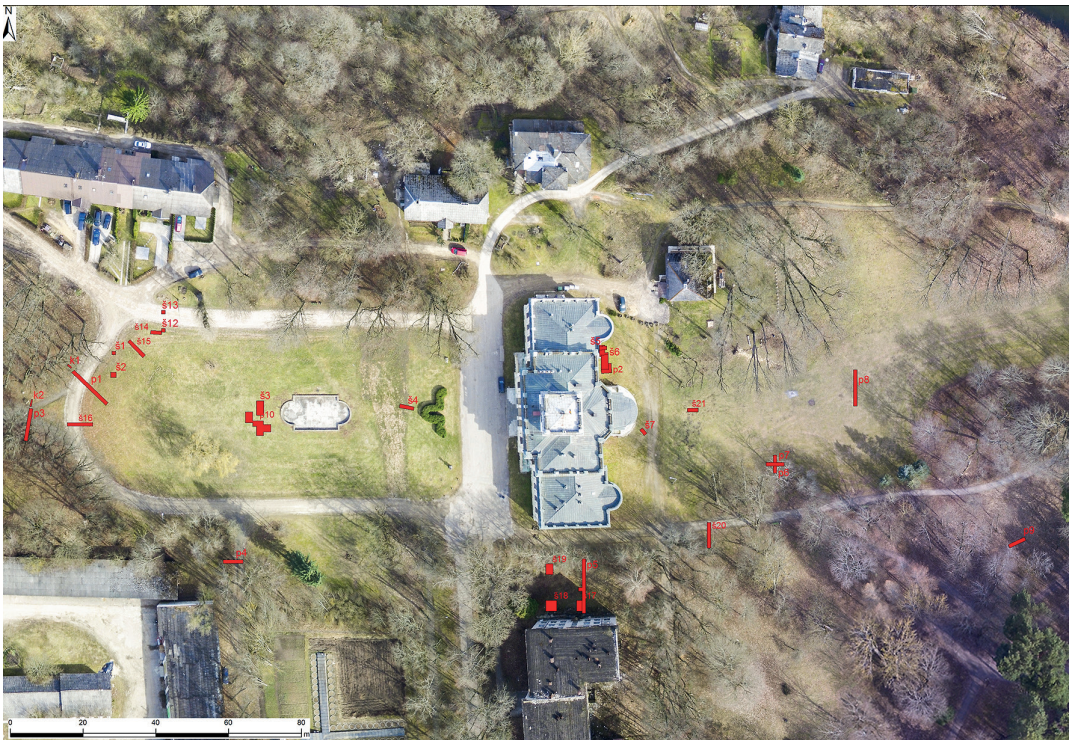
During a field evaluation and excavation in the park at the Sapiega residence at Antakalnio St. 17, Vilnius, a total of 613.42 m^2 were excavated and a cultural layer up to 2.6 m thick was recorded. An archaeologically valuable cultural layer, namely park topsoil up to 1.45 m thick, which contained late 15th–20th-century finds: fragments of household pottery; stove tiles; glass, metal, and bone artefacts; coins; and jetons (Fig. 5), was investigated. The earliest coins were an Alexander halfgroat and Stephen Báthory, John II Casimir, and Rīga shillings. Architectural structures dating to the period of the park's creation in the late 17th–early 18th century: the remains of sculptures, fountain basins (Figs. 2, 4), the steps at the park's E gate (Fig. 1), segments of the park's N fence and of the park fence bounding Sapiega Park on the E, and a grotto in the fence (Fig. 3) were also discovered during the investigation. A large number of objects projecting down into the natural soil were recorded: wooden water line routes and the possible contours of former wooden structures.

Darius Kontrimas

Trakų Vokės dvaro sodyba

Trakų Vokėje, sklype Žalioji aikštė 2A (Vilniaus miestas), patenkančiame į Trakų Vokės dvaro sodybos (UK 923) teritoriją, buvo numatyti XIX a. II pusės – XX a. pradžios buvusio dvaro sodybos parko atkūrimo darbai. Siekiant tiksliai atkurti buvusią žymaus kraštovaizdžio architekto Eduardo Fransua Andrė (1840–1911) kurto parko struktūrą, atskirus šio parko elementus bei patikrinti turimus istorinių ir geofizikinių tyrimų rezultatus, 2017 m. atlikti archeologiniai tyrimai (1 pav.). Anksčiau Trakų Vokės dvaro sodyba tyrinėta 2012–2013, 2015 m. (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 676; *ATL 2013 metais*, 2014, p. 513; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 553).

Ilgą laiką Trakų Vokės žemės priklausė totoriams, apgyvendintiems čia Vytauto Didžiojo laikais. XVI a. jos atiteko Povilui Sapiegai. Sapiegos Trakų Vokę valdė iki XVIII a.

–1 *1 pav. Trakų Vokės dvaro sodybos centrinės dalies aeorofotonuotrauka: 1 – 2017 m. tyrimų vietos. D. Kontrimo brėž.*

Fig. 1. An aerial photograph of the central part of the building complex at Trakų Vokė manor: 1 – the 2017 investigation location.

pabaigos. Vėliau ji priklausė didikams Dombrovskiams, kurie 1850 m. žemes pardavė tuometiniam Vilniaus bajorų maršalkai grafui Jonui Tiškevičiui. Šis, pasikvietęs garsų to meto italų architektą L. Markonį, 1876–1880 m. ant aukšto Vokės upės kranto Trakų Vokėje pasistatė rūmus. 1890 m. aplink rūmus įkurtas parkas, kurį suprojektavo prancūzų kraštovaizdžio architektas E. F. Andrė. Prieš rūmus įrengta ovali veja su tvenkiniu.

Seniausi Trakų Vokės dvaro inventoriai liudija, kad pastatų išdėstymas buvo kitoks nei dabartinio, suformuoto XIX a. XVII ir XVIII a. inventoriuose aprašytų pastatų jau nebėra. 1618 m. inventoriuje užfiksuota dvaro pastatų orientacija priešinga dabartinei: ten, kur dabar stovi ūkiniai pastatai ir arklidės – XVI–XVII a. pradžioje buvo rūmai ir keli gyvenamieji pastatai, sukomponuoti prie vartų į Lentvarį. Arčiau tvenkinių stovėjo ūkiniai trobesiai, pirtis, alaus daryklos, kepykla, iždinė. Šis Povilo Sapiegos dvaras galėjo būti sunaikintas per 1655 m. maskvėnų invaziją (*LVIA*, SA 13911, l. 207–224v: [1703.VI.8]). Iš 1702 m. inventoriaus, rodančio, kad dvaras buvo smarkiai nusiaubtas, aiškėja, kad XVIII a. pradžioje dvaras buvo užstatytas panašiai kaip ir 1618 m. 1724 m. rugsėjo 9 d. Trakų Vokės dvaro inventoriuje aprašytas dvaro pastatų kompleksas dar atitinka buvusį po 1702 m., bet dvaro rūmų situacija jau atrodo

naujai, panašesnė į dabartinę. Iš 1758 m. inventoriaus matyti, kad tarp 1702 ir 1758 m. dvaro rūmai buvo pastatyti kitoje vietoje. 1875 m. planuose vaizduojama situacija atitinka dabartinę.

2017 m. KPIP Trakų Vokės dvaro sodybos teritorijoje atliko archeologinius žvalgymus georadaru. Dvaro teritorija buvo padalyta į 11 plotų. Jie tirti naudojantis 500 MHz dažnio antena, registruojant trasas profilyje 5 cm intervalu. Padengiant 3D tinkleliu, profiliai buvo renkami kas 30 cm. Tyrimo gylis siekė iki 6 m. Tyrimų metu anomalijos aptiktos 50–100 cm gylyje. Plotuose 1 ir 6 pastebėtos simetriškos anomalijos, panašios į seniau buvusių gėlynų su klomba viduryje kontūrus. Plote 2 pastebėtos kelios pailgos anomalijos, primenančios takus. Ši anomalija nesimetriška. 54–72 cm gylyje pastebima, kad takas išsišakoja fontano link, išsišakojimas gilesniuose pjūviuose dingsta. Plotuose 3, 10 ir 11 galima pastebėti anomalijas, primenančias buvusių takų formas. 1,3 m gylio anomalijų žemėlapyje pastebėtos komunikacijos (galbūt vamzdžiai). Giliau ryškių anomalijų nesimato.

2017 m. archeologinių tyrimų Trakų Vokės dvaro sodybos teritorijoje metu ištirtas bendras 176 m² plotas, žvalgytas 18,1 m² plotas. Šurfe 7, H_{abs} 154,3 m fiksuotas 20–30 cm storio juosvo smėlio sluoksnis, sietinas su paviršiumi, buvusiu iki dabartinių rūmų statybos (2 pav.). Jame rastos kelios žiestų puodų šukės. Kadangi radiniai gana fragmentiški, preliminariai šis horizontas datuojamas XVII–XVIII a. Toks pat, tik labiau apardytas kultūrinio sluoksnio horizontas fiksuotas ir šurfuose 9 bei 22 (3 pav.).

Perkasos 5 V krašte, 30–40 cm gylyje nuo esamo paviršiaus (H_{abs} 154,00–154,15 m) atidengtos statinio pamato liekanos (rausvų plytų duženos, akmenys, skiedinys). Pamatas išlikęs labai prastai – rausvos plytos beveik visai sunykusios, negalima tiksliai nustatyti jų dydžių. Pamatas 11–11,1 m ilgio, 1,4 m pločio (4 pav.). Šurfe 17 taip pat atidengta pamato dalis, kuri tęsiasi bent 1 m toliau į P nei perkasoje 5, tačiau šurfe aptikta pamato dalis išlikusi dar prasčiau, jos kontūrai sunkiai išsiskiria. Aptikti pamato fragmentai sietini su buvusiu oranžerijos pastatu. 1863 m. dvaro inventoriuje nurodoma, kad

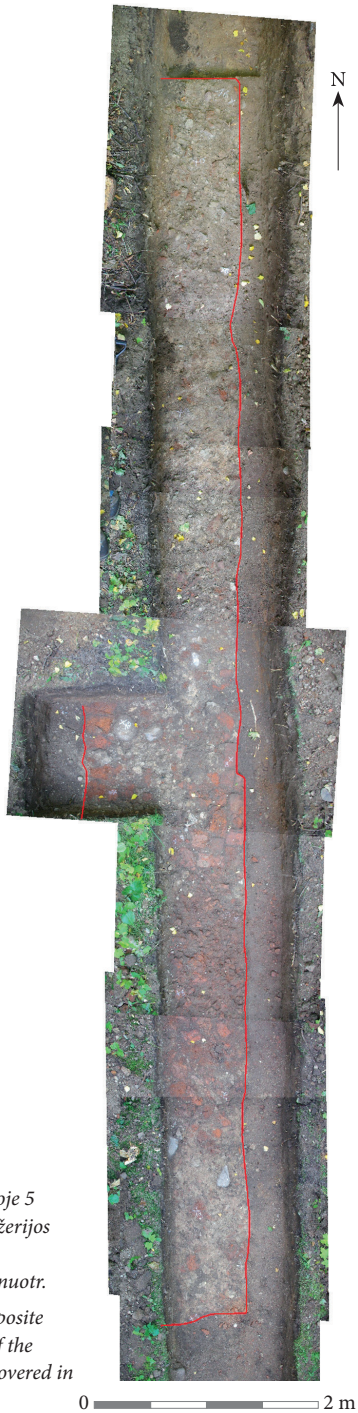
2 pav. XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis šurfe 7. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 2. The 17th–18th-century cultural layer in test pit 7.

3 pav. XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas šurfe 9. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 3. The 17th–18th-century cultural layer horizon in test pit 9.

4 pav. Perkasoje 5 aptiktos oranžerijos fotomozaika. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. A composite photograph of the orangery discovered in trench 5.

antroji oranžerija buvusi iš dalies medinė, su mūrinėmis sienomis, 6 sieksnių ir 2 aršinų ilgio ir 5 aršinų pločio (*LVIA*, f. 525, ap. 15, b. 725: Дело об секвестре имения Ваки графа Ивана Тышкевича [1863 12 05–1869 03 08], l. 290–301). Laikant, kad sieksnis atitinka 1,83 cm, o aršinas – 71,12 cm, oranžerija turėjusi būti 12,4 m ilgio ir 9,15 m pločio. Darant prielaidą, kad perkasoje buvo aptikta ilgesnioji pastato kraštinė, pastato V siena, tikėtina, gali būti 9 m atstumu į V nuo aptiktosios.

Perkasos 2 P krašte, 0,9–1 m gylyje nuo paviršiaus (H_{abs} 154,15–154,25 m) atidengta mūrinė siena-pertvara. Išlikusi sienos-pertvaros dalis yra 1,3–1,35 m aukščio. 2,3 m gylyje nuo paviršiaus (H_{abs} 152,85 m) atkastos plytų grindys. Siena-pertvara mūryta iš 30x14,5x7; 28,5x12,5x6,5; 29,5x14x6,5 cm dydžio rausvų plytų. Plytos rištos kalkių skiediniu (apie 2–3 cm storio sluoksniai). Pati 50 cm pločio siena-pertvara buvusi padengta skiediniu. Jos plytų rišimo būdas primena renesansinį grandininį, tačiau konkrečiau datuoti sienos fragmentą nepakanka duomenų (preliminariai datuojama XVII a.).

Perkasoje 10 ir ***šurfe 3*** aptikta XIX a. II pusės – XX a. pradžios fontano dalis. Fontano betoninis dugnas rastas 60–70 cm gylyje nuo paviršiaus. Fontano betoninio krašto-sienelės didžiausias išlikęs aukštis yra 40–45 cm. Jis iš išorinės pusės buvo apmūrytas 27,5x13,5x7 cm dydžio plytomis – dvi plytų eilės (pirmoji plytų eilė dėta trumpąja kraštine į išorę, o antroji – ilgąja). Kas 0,4–1 m išorinėje fontano dalyje buvo sudėta po papildomą plytą. Plačiausia fontano dalis yra 7,5–7,6 m pločio – kokia ir turėjusi būti per visą fontano ilgį V–R kryptimi. Pagal atidengtą fontano dalį matyti, kad istorinio fontano forma skiriasi nuo esamo – kampai puslankio formos. Iš stratigrafijos (fiksuotas 35–45 cm storio molio sluoksnis) galima spręsti,

kad istorinio (XIX a. pabaigos – XX a. pradžios) fontano paviršius buvęs 15–30 cm gylyje nuo dabartinio (H_{abs} 154,40 m). Geofizikinių tyrimų metu šioje vietoje 54 cm gylyje nuo esamo paviršiaus išskirta anomalija. Kadangi fontano vidinėje dalyje buvo suverstos betoninės nugriauto fontano dalys, tikėtina, kad jos iš dalies ir atspindi fiksuotas anomalijas mažesniame gylyje.

Perkasose 1, 3 ir ***4*** bei ***šurfuose 12*** ir ***13*** aptikta istorinio tako dalių. XIX a. pabaigos – XX a. pradžios takų dangą sudarė netvarkingai dėti (ne taip, kaip būdinga grindiniams) įvairaus dydžio akmenys ir viršutinis skaldos sluoksnis. Kadangi parko R dalyje tirtuose šurfuose 20–22 istorinio tako fragmentų neaptikta, tikėtina, kad šios parko dalies takų išdėstymo sistema buvusi kitokia nei parko V dalyje, o dabartiniai takai neatspindi istorinės takų išdėstymo sistemos.

Šurfe 20, H_{abs} 154,30–154,35 m aptiktas pastato pamato fragmentas (20x16x10; 15x10x 9 cm ir panašaus dydžio akmenys, kalkinis skiedinys, plytų fragmentai). Į tirtą plotą patekusio pamato dalis yra 60–70 cm pločio. 70–75 cm atstumu į P nuo jo aptikta kitos sienos dalis (spėjamo skliautu dengto rūsio). Šios sienos plotis – 75 cm. Siena mūryta iš 29,5–30x14,5x 6,5–7 cm dydžio plytų, rištų kalkiniu skiediniu. Dėl pamato fragmentiškumo plytų rišimo būdo nustatyti nepavyko. Statinys preliminariai datuojamas XVII–XVIII a.

Atkuriant istorinį parką buvo siekiama atkurti ir jo istorinę augmeniją, todėl iš potencialiai informatyviausių tyrimų vietų ir grunto sluoksnių buvo imami mėginiai archeobotaninei analizei, kurią atliko dr. Dalia Kiselienė. Daugiausia augalų aptikta šurfe 20. Be vietinės augalijos, rasta ir natūraliai aplinkai nebūdingų augalų. Smulkiažiedės žydrės natūraliai paplitusios Vidužemio regione, tačiau auginamos darželiuose visoje Europoje. Taip pat nustatyta kito svetimžemio augalo – baltažiedės robinijos (*Robinia pseudoacacia* L.) – liekanų. Šis augalas kilęs iš Šiaurės Amerikos, Europoje pradėtas auginti XVII a. Apatiniame kultūrinio sluoksnio horizonte aptikta juodojo šeivamedžio vaisių, kuriuos galima būtų sieti su XVII–XVIII a. parku.

Tyrimai parodė, kad parko R dalyje dar yra išlikusių XVII–XVIII a. dvaro pastatų bei šiuo laikotarpiu datuojamų kultūrinio sluoksnio horizontų. Po tyrimų suinventorinti 26 radiniai saugomi LNM.

The Building Complex at Trakų Vokė Manor

During the investigation on the grounds of the building complex at Trakų Vokė Manor (Vilnius city) a total of 176 m² were excavated and 18.1 m² surveyed (Fig. 1). The W part of a historical late 19th–early 20th-century fountain was discovered in test pit 3 and trench 10. Fragments of masonry walls preliminarily dated to the 17th century were found in trench 2 and test pit 20. A 17th–18th-century cultural layer horizon containing finds ascribable to that period was recorded in test pits 7, 9, and 22 (Figs. 2, 3). Fragments of the orangery building were discovered in trench 5 and test pits 17–19 (Fig. 4). Because no fragments of the historical path were found in test pits 20–22 in the E part of the park, it is likely that the system for the arrangement of the paths in this part of the park was different than that used in the W part of the park and that the current paths do not reflect the historical system for their arrangement. Parts of the historical path were discovered in trenches 1, 3, and 4. The late 19th–early 20th-century paths consisted of various-sized, randomly-placed stones and a surface layer of crushed stone.